

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduste valdkond
Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Siim Klais

**MUSTRID DEMOKRAATIA KOMPONENTIDE JÄRJESTUSES:
STATISTILINE ANALÜÜS FREEDOM HOUSE'i INDEKSI NÄITEL**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Vello Pettai, PhD

Tartu 2020

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite seisukohad ning kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Siim Klais (18.05.2020)

Kaitsmine toimub/kuupäev/ kell/kellaeg/
...../aadress/ auditooriumis/number/.

Retsensent: /nimi/ (...../teaduskraad/),
..... /amet/

Lühikokkuvõte

Mitmed laialdaselt tsiteeritud autorid peavad demokraatia mõõtmisel oluliseks selget demokraatia defineerimist, viimasele vastavat komponentide valikut, üheselt mõistetavaid andmete kogumise viise, loogilist tulemuste agregeerimist, metodoloogilist läbipaistvust ning andmete avalikustamist. Ühtlasi viidatakse ka vajadusele uurida demokraatia komponentide omavahelist dünaamikat.

Käesolevas töös uuritakse demokraatia komponentide järjestuse kombinatsioone 193 riigi puhul aastatel 2006-2018 ning seda Freedom House-i indeksi *Freedom in the World (FITW)* näitel. Uurimisobjektideks on sealjuures nii FITW indeks, demokraatia mõõtmine kui ka demokraatia kontseptsioon üldiselt. Kvantitatiivsete meetoditega teostatud analüüsist võib välja tuua kolm olulisemat tulemust: (1) enamikele riikidele on ajalooliselt olnud omane üks kindel komponentide kombinatsioon, (2) paljudest võimalikest kombinatsioonidest saab riikide puhul kasutust vaid väike osa ning (3) riikide demokraatia staatuse ja ajalooliselt kantud kombinatsioonide vahel on seos – vabadel riikidel on ajalooliselt domineerinud ühed, pool-vabadel teised ja mitte-vabadel kolmandad kombinatsioonid.

Eelnevalt kirjeldatud empiirilised tulemused aitavad omakorda teha mitmeid tähelepanuväärseid järeldusi. Esmalt, riikide üleselt võrrelduna on demokraatia suhteline olemus olulisel määral universaalne, st. riigid on enamasti oma demokraatia protsesside dünaamikas sarnased. Teiseks, riikides ajalooliselt toimunud ja ka edaspidi toimuvaid demokraatia protsesse peaks käsitlema terviklikult, kuna üldjuhul toimuvad demokraatia protsessid kõiki komponente samaaegselt ja proportsionaalselt hõlmates. Kolmandaks saab kinnitust ka erineva demokraatia staatusega riikide mõnevõrra erinev demokraatia suhteline iseloom ning ühtlasi võib välja tuua ka mõningad komponente, millede puhul muutus ühes või teises suunas võiks tõenäolisemalt tuua esile riigi demokraatia staatuse muutuse.

Sisukord

Sissejuhatus.....	5
1. Teoreetiline raamistik.....	7
1.1. Demokraatia mõõtmine.....	7
1.2. Demokraatia kontseptualiseerimine.....	8
1.3. Andmete kogumine	9
1.4. Andmete agregeerimine.....	9
1.5. Probleemid ja kriitika.....	10
1.6. Läbipaistvad ja mitte-agregeeritud indeksid.....	11
1.7. <i>Freedom in The World</i> indeks.....	12
1.8. <i>Freedom in The World</i> struktuur ja agregeerimine.....	13
1.9. <i>Freedom in The World</i> kriitika.....	15
2. Uurimismeetodid.....	17
2.1. Statistiline analüüs.....	17
2.2. Riikide võrdlus ja mustri detailsem vaade.....	19
3. Statistilise analüüsi tulemused.....	20
3.1. Tulemused <i>Poliitiliste õiguste</i> alam-indeksis.....	20
3.2. Tulemused <i>Kodanikuõiguste</i> alam-indeksis.....	25
3.3. Kõrge komponentide kõikumisega riigid ja mustrid.....	30
3.4. Kombinatsioon ABC ja valitud riikide võrdlus.....	31
3.5. Kombinatsioon GDEF ja riikide võrdlus.....	32
Järeldused ja kokkuvõte.....	33
Kasutatud kirjandus.....	35
Summary.....	37

Tabelid

Tabel 1.1. <i>Poliitilised õigused</i> - mõõtmise indikaatorid.....	14
Tabel 1.2. <i>Kodanikuõigused</i> - mõõtmise indikaatorid.....	14
Tabel 3.1. <i>Poliitilised õigused</i> - kombinatsioonide arv ja riikide staatus.....	20
Tabel 3.2. <i>Poliitilised õigused</i> - kombinatsioonid, riigid, staatused.....	22
Tabel 3.3. <i>Poliitilised õigused</i> - kombinatsioonid, riigid, staatused, kõikumine.....	24
Tabel 3.4. <i>Kodanikuõigused</i> - kombinatsioonide arv ja riikide staatus.....	26
Tabel 3.5. <i>Kodanikuõigused</i> - kombinatsioonid, riigid, staatused.....	27
Tabel 3.6. <i>Kodanikuõigused</i> - kombinatsioonid, riigid, staatused, kõikumine.....	29
Tabel 3.7. Olulisemad kombinatsioonid ja riigid.....	30

Joonised

Joonis 3.1. Kombinatsiooni ABC valitud riikide graafikud.....	31
Joonis 3.2. Kombinatsiooni GDEF riikide graafikud.....	32

Sissejuhatus

Küsimus sellest, kuidas kvantifitseerida ja numbritega võrrelda teatud sotsiaalseid nähtusi, on oluline metodoloogiline väljakutse. Kuna viimastel aastatel on demokraatia indeksi arv oluliselt kasvanud, võib sellest järeldada, et väljakutse on poliitika-teadlaste poolt ka vastu võetud. Demokraatia indeksitest ja andmebaasidest, mõned tuntumad *Freedom in The World (FITW)*, *Varieties of Democracy (V-Dem)* ja *Polity*, on saanud võrdleva poliitika analüüsil asendamatud tööriistad. Ühtlasi on indeksitest saanud tööriist ka riikidele ja organisatsioonidele, mõjutades näiteks välisabi jagamist (Bush 2017, 711). Samuti võib indeksitel olla mõju välisinvesteeringute ja turismi-voogude liikumisele, olles seega potentsiaalseks tööriistaks ka erasektorile.

Demokraatia mõõtmise keskselt väljakutseteks on demokraatia kontseptualiseerimine, mõõtmistegevus ise ja mõõtmistulemuste agregeerimine (Munck & Verkuilen 2002, 7). Ühtlasi toovad mitmed autorid välja, et eelmainitutega võib demokraatia indeksitel sageli probleeme olla (Coppedge et al 2011, 248; Bernhagen 2009, 30; Munck & Verkuilen 2002, 9; Armstrong 2011, 658). Käesoleva uurimistöo üks eesmärkidest on panustada diskussiooni, mis propageerib vajadust metodoloogiliselt läbipaistvate, avatud andmete ja oma põhifookuses mitte-agregeeritud andmebaaside järele. Panus seisneb nii uurimistööl sissejuhatava teoreetilise raamistiku vastavas fookuses kui ka järgnevas empiirilises osas, kus demonstreeritakse, milliseid potentsiaalseid uurimise võimalusi võib pakkuda üks avalikustatud ja mitte-agregeeritud demokraatia andmebaas. Kuna autorid (Coppedge et al 2011, 259) on viidanud ka täiendavate uuringute vajadusele demokraatia komponentide dünaamika uurimise alal, siis käesolev töö viimasele ka keskendub.

Käesoleva töö empiiriliseks panuseks on uurida 193 ÜRO liikmesriigi demokraatia komponentide tasemete omavahelist suhestumist. Ühtlasi oletatakse, et eelnevast lähtuvalt eksisteerivad riikide ülesed komponentide suhestumise mustrid. Need mustrid võivad omakorda anda olulist informatsiooni demokraatia kontseptualiseerimise, mõõtmise enda kui ka demokraatia protsesside tavapärase arenemise kulgemise kohta. Statistilisel analüüsil kasutatakse andmeid, mis pärinevad *Freedom House-i* indeksist

Freedom in The World (FITW). Sealjuures keskendudes *Poliitiliste õiguste ja Kodanikuõiguste* alam-indeksitele eraldiseisvalt. Analüüs keskendub aastatele 2006-2018. Kokku mõõdetakse riikide puhul 30 kombinatsiooni esinemist.

Uurimistöö alustab (1) ülevaatega demokraatia indekse kirjandusest ja katab teemad nagu demokraatia mõõtmine, demokraatia kontseptualiseerimine, andmete kogumine, tulemuste agregeerimine, samuti kriitika ning demokraatia mõõtmise uued suunad. Ühtlasi tuuakse välja seoseid kesksete autorite ning käesoleva töö uurimisküsimuste vahel. Ülevaade antakse ka FITW indeksi ajaloost ja olemusest, kategooriatest ja komponentidest, andmete kogumise meetoditest ja indeksi arvutamise metodoloogiast, samuti kriitikast. Kontseptuaalsele raamistikule järgneb (2) uurimismeetodite tutvustamine, kus kirjeldatakse statistilisi võtteid, sealhulgas andmete valikut, valiku kitsendusi, mustreid ja nende mõõtmise mudeleid ning edasise käsitluse ülesehitust. Uurimismeetodite osale järgneb (3) statistilisel analüüsil saadud tulemuste kirjeldamine ja seejärel kahe tugevalt ilmnunud mustri detailsem ülevaade. Tulemuste kirjeldamise osas arutletakse ka uurimistulemustest lähtuvate ideede ja järelduste üle. Uurimistöö lõpetuseks tuuakse välja kesksed tulemused ja nendest lähtuvad järeldused. Ühtlasi antakse sellega vastuseid ka püstitatud hüpoteesile. Samuti visatakse õhku mõningad ideed edasisteks uuringuteks.

1. Teoreetiline raamistik

1.1. Demokraatia mõõtmine

Demokraatia indekseid kasutusvaldkond on lai – algab see riiklike välisabi-programmide fookuste seadmisest, ka riiklike välissuhete kujundamises kaasa rääkimisest ning läheb kuni erasektori ja sellega seotud välisinvesteeringute juhtimiseni välja. Ühe näitena paljudest on Sarah Sunn Bush (2017, 711) toonud välja FITW indeksi kasutamise USA valitsuse poolt, kui viimane läbi oma Millennium Challenge Corporation-i on alates aastast 2004 kuni tänaseni jaganud arengumaadele üle 10 miljardi dollari väärtuses majanduslikku abi (sealjuures riigid pidid abi saamiseks täitma teatud FITW-ga mõõdetavaid demokraatia kriteeriume). Demokraatia mõõtmine aitab riike grupeerida ja efektiivselt võrrelda. See omakorda aitab vastu võtta keerulisi, ent vajalikke otsuseid. Ka Michael Coppedge (2011, 252) leiab, et ei ole võimalik mõista demokraatia tulevikku ja ühtlasi seda kujundada, kui me ei mõista, millised jõud on põhjustanud režiimide tüübid, mis tänapäevases maailmas toimivad. Demokraatia indekseid roll on olla riikidele ka suunajaks ja probleemidele viitajaks. Näiteks on Martin Mölder ja Vello Pettai (2012, 65) demonstreerinud, kuidas väikse eristusvõimega indeksid (FITW, Polity IV) liigitavad Eesti teiste silmapaistvate demokraatiatega ühte patta, ent kõrgema eristusvõimega indeksid (Nations in Transit, The Economist) suudavad välja tuua ka mõningaid puudujääke.

Gerald Munck ja Jay Verkuilen (2002, 7) nimetavad demokraatia mõõtmise keskselt väljakutseteks demokraatia kontseptualiseerimist, mõõtmist ennast ja mõõtmistulemuste agregeerimist. Tasub ka silmas pidada, et kvantifitseerimisel kasutatavad matemaatilised meetodid ei lahenda mitte probleemi, vaid need on meetodid, mis aitavad siduda teooria, andmed ja järeldused ning see omakorda eeldab, et suhted andmete, teooria ja vaatluse vahel on varem efektiivselt paika pandud (Munck & Verkuilen 2002, 31). Samuti ei tohi unustada, et näiliselt kvantitatiivse demokraatia mõõtmise taga on Patrick Bernhageni (2009, 37) sõnul paratamatult suur osa kvalitatiivset tööd ja seda eriti osas, mis puudutab ekspertide poolset indikaatorite loomist ja kodeerimist. Siiki, hoolimata kohati laialdasi mõõtmeid võtvast kriitikast

demokraatia mõõtmise suhtes, peab tõdema, et kuigi demokraatia indeksid on metodoloogiliselt ülesehituselt erinevat laadi, ühilduvad indeksid oma tulemuste poolest oluliselt tihedamalt kui et ei ühildu (Bernhagen 2009, 37).

1.2. Demokraatia kontseptualiseerimine

Demokraatiat kui poliitilist kontseptsiooni on väga keeruline defineerida ja ühtlasi ka keeruline kvantitatiivselt kirja saada (Boese 2019, 4). Enne, kui hakata midagi mõõtma, on vaja täpselt aru saada, mida hakatakse mõõtma – vajalik on operatsionaliseeritav kontseptsioon sellest konkreetsest mõistest (Bernhagen 2009, 25). Demokraatia kontseptualiseerimine võib olla kõige enim vaieldud ja kritiseeritud osa demokraatia mõõtmisest. Mida siis õigupoolest mõõta, kui demokraatial on sedavõrd palju erinevaid definitsioone? Demokraatia kontseptualiseerimisel ei ole mõtet vaielda selle üle, mis on “korrektne” definitsioon, küll aga on soovitatav vältida liiga kitsaid või liiga laiasid definitsioone (Munck & Verkuilen 2002, 8). Michael Coppedge et al (2011, 254) on üldistades välja toonud kuus võimalikku definitsiooni sellest, mida demokraatia võib endast kujutada: elektoraalne, liberaalne, majoritaarne, osavõtlik, arutlev või egalitaarne. Mõned kattuvad sisult rohkem ja mõned vähem – näiteks liberaalne ja majoritaarne lähenemine võivad olla üsnagi konfliktised (Coppedge et al 2011, 254). Demokraatiat saab seostada paljude erinevate normide ja ideoloogiatega – mõned peavad sotsiaalset võrdsust demokraatia tunnuseks, teised aga tõstavad esile eraõigusi (Bernhagen 2009, 26). Demokraatia kontseptualiseerimisel kasutavad indeksi koostajad sageli ka universaalseid alus-allikaid. Näiteks Kenneth A. Bolleni aastal 2001 avaldatud *Poliitilise demokraatia* indeks kasutab Robert Dahli definitsiooni *demokraatia kui 7 institutsionaalset garantiid* (Bernhagen 2009, 29). FITW indeks on aga (osaliselt) aluseks võtnud ÜRO inimõiguste deklaratsiooni ja inimõiguste universaalsuse kontseptsiooni (FITW 2019). Seega, enne indeksi kasutamist tuleb teha kindlaks, millist tüüpi demokraatiat on mõõdetud. Üldjuhul võib indeksite metodoloogilises kirjelduses vastava definitsiooni leida, ent vahel peab seda siiski ka ridade vahelt lugema.

1.3. Andmete kogumine

Kuna demokraatia ei ole nii ühemõtteliselt mõõdetav nagu näiteks rahvuslik kogutoodang, tuleb appi võtta erinevaid komponente (Bernhagen 2009, 25). Kas mõõta demokraatiat binaarsel skaalal või laiemalt, siin lähevad teadlaste arvamused lahku, ent viimasel ajal on kaalukauss pigem kaldunud viimaste kasuks (Bernhagen 2009, 27). Mõõtmise läbiviimiseks kasutavad indeksid alamkategoriaid, komponente ja indikaatoreid. Ainsaks reaalselt mõõdetavaks elemendiks on sealjuures indikaator. Ideaalis valitakse indikaatoriks midagi sellist, mille kohta on kättesaadav adekvaatne ja üheselt mõistetav info. Viimasega kaasneb aga tihti probleeme, kuna info (eriti just ajalooline) on sageli kallutatud ning see omakorda tähendab, et valida tuleks just selliseid indikaatoreid, mida on raske kallutada ja mida on võimalik saada erinevatest allikatest (Munck & Verkuilen 2002, 16). Enamik indekseid kasutab ekspertide poolset kodeerimist – kasutatakse inimesi, kes kohalikke olusid tunnevad ja kes sellele tuginedes interpreteerivad riigi seadusi ja poliitilist olukorda ning annavad sellele ühtlasi hinnangu (Bernhagen 2009, 32). Michael Coppedge et al (2011, 258) toovad aga välja kahte tüüpi kodeerijad – *riigi eksperdid* (kes tunnevad riigi eripärasid) ja *institutsionaalsed eksperdid* (kes tunnevad konkreetset eriala) ning ideaalis võiks ühel heal indeksil esindatud olla mõlemad pooled. Mõned indikaatorid on lihtsamini tuvastatavad (näiteks valimistel osalenute protsent), teised on raskemad ja subjektiivset lähenemist eeldavad (näiteks *vähemuste* esindatus valitsuses – siin on vaja esmalt analüüsida, kes on *vähemus*) (Coppedge et al 2011, 258).

1.4. Andmete agregeerimine

Demokraatia indeksid on kõrgelt agregeeritud üldistused demokraatiast, samal ajal kui demokraatia indikaatorid on spetsiifilised demokraatia elemendid (Coppedge et al 2011, 248). Demokraatia mõõtmine ühe keskmise ja äärmustesse mitte kalduva definitsiooni järgi eeldab mitme dimensioonilist lähenemist ja selleks, et saada mitmest dimensioonist ühe-skaala põhine tulemus, tuleb dimensioonid omavahel agregeerida (Bernhagen 2009, 34). Seega, agregeerimine tähendab komplekssete mõõtmistulemuste lihtsustamist. Näiteks väljendub agregeerimine selles, kui kümne indikaatori puhul

saadud mõõtmistulemus teisendatakse binaarsele skaalale *demokraatlik* ja *mittedemokraatlik*. Asjaolu, et *demokraatia* on mitmenäoline mõiste, tähendab, et kõik katsed luua kõikehõlmav koondindeks, maadlevad samalaadsete agregeerimise probleemidega: milliseid indikaatoreid kombineerida, milliste mõju suurendada, milliste mõju vähendada (Coppedge et al 2011, 250). Samuti peavad komponente agregeerivad teadlased silmas pidama, et tegevusel oleks otsene seos teooriaga (vastavalt valitud kontseptsioonile demokraatiast), kuna agregeerimise meetodika saab olema formaalne väljend valitud teooriast (Munck & Verkuilen 2002, 24).

1.5. Probleemid ja kriitika

Kui ei suudeta kokku leppida selles, mis X täpselt on, siis ei ole ka võimalust X-i mõõta sellisel viisil, mida kõik aktsepteeriks (Coppedge et al 2011, 248). Seega peab teadvustama, et ei ole olemas indeksit, mis annaks ideaalseid tulemusi – demokraatia kontseptsioon on ühe-mõtteliseks mõõtmiseks liiga keeruline. Suureks probleemiks võib osutada, kui mõnda indeksit hakatakse teadmatuses (või tahtlikult ja teadlikult) pidama demokraatia definitsiooniks ja ühtlasi, pidades silmas arenevat infokülluse ajastut, võib see probleem ajas kasvada. Sarah Sunn Bush (2017, 711) on samal teemal tabavalt kirjutanud ka *Freedom House*-i indeksi kohta: “*Freedom in The World* raportid mitte ainult ei hinda demokraatiat, vaid osale audientsist nad ka defineerivad demokraatia tähenduse”. Tihti on mõõtmisel probleemiks demokraatia kontseptualiseerimine ja seda eriti demokraatia maksimaalse definitsiooni puhul. Oluline on demokraatiat mitte segi ajada sellega praktikas sageli kaasas käivate muude nähtustega – demokraatia ei kujuta endast majanduslikku kasvu, ühtlasi ei tähenda demokraatia poliitilist ja administratiivset efektiivust, demokraatia ei tähenda stabiilsust või üldist rahu, samuti ei ole poliitiline vabadus sünonüüm majandusliku vabadusega (Bernhagen 2009, 30). Praktika näitab, et paljude tuntud indeksite puhul on kasutatud indikaatoreid, mis kaasavad just eelnevalt loetletud aspekte. Paljud indeksid lähtuvad liiga mahukast kontseptsioonist, mis omakorda toob kaasa selle, et indeks võib kaotada kasutatavust – maksimalistlikud definitsioonid kalduvad olema nii üleküllastatud, et neil on vähe analüütilist kasutusvõimalust (Munck & Verkuilen 2002, 9). Teisalt liiga minimalistlik

definitsioon võib jätta kaasamata olulised demokraatia tunnused ja seega anda üldistatud ja moonutatud pildi. Indeksitele võib ette heita ka liigset ja teooriaga mitte ühilduvat agregeerimist. Seda, et komponentide agregeerimisel võib palju infot kaotsi minna, on statistilisi meetodeid kasutades kinnitanud David A. Armstrong (2011, 658), kes FITW indeksit uurides jõudis järeldusele, et kuna indeksi komponentide sees on arvestatavad erinevused, siis mitte kõik riigid, kes lõpp-skoori poolest justkui erinevad, ei erine tegelikult üksteisest kuigivõrd; samas on ka riike, mis skoori poolest sarnanevad, ent kes tegelikult on väga erinevad. Sarnaselt Armstrongi tööle on ka käesoleva uurimistöö üks eesmärkidest uurida, milline on suhe FITW indeksi agregeeritud lõpp-skooride ja riikide komponentide omavahelise dünaamika vahel ning ühtlasi on läbi selle võimalik anda ka hinnang FITW agregeerimise tulemuslikkusele.

1.6. Läbipaistvad ja mitte-agregeeritud indeksid

Demokraatia on üks kõige komplekssemaid kontseptsioone poliitikateaduses ja see ei ole kunagi olnud, ega tõenäoliselt saa ka kunagi olema mõõdetud oma mitmepalgelises ja mitmedimensioonilises olemuses (Coppedge 2002, 35). Seega soovitab Michael Coppedge (2002, 38) loobuda demokraatia üldistatud mõõtmisest ja keskenduda rohkem demokraatia komponentide mõõtmisele. Disagregeerimist võiks näha kui uut normaalsust. Seda, kuidas ühe demokraatia indeksi agregeerimata komponentidest on uurijatel võimalik uurimisküsimusi ja selle lahendusi arendada, demonstreerib näiteks Thomas Denk (2012), kes pakub välja meetodi, kuidas FITW agregeerimata andmetest kombineerida mõõdik, millega mõõta *poliüarhiat* (kui viimane on varasemalt korralikult kontseptualiseeritud). Muuhulgas võimaldavad läbipaistvad ja avalikud andmebaasid teadlastel testida, kuidas algsest metodoloogias erinevad agregeerimise reeglid mõjutaks agregeerimise skooore (Munck & Verkuilen 2002, 26). Demokraatia andmebaaside hulgas on ka selliseid, mis ei paku kõrgelt agregeeritud lõpptulemusi. Näiteks pakub *Varieties of Democracy* (V-Dem) demokraatia mõõtmisega seotud laialdast dokumentatsiooni ja disagregeeritud andmeid, olles saanud uueks standardiks demokraatia mõõtmisel (Bose 2019, 26). Uuema trendina on ka mitmed teised andmebaasid hakanud sisu avalikustama, nende hulgas mõningate mõõndustega ka

Freedom House-i FITW. Kuna avatud andmebaasid pakuvad võimaluse testida kõikvõimalikke teooriaid, viskavad ka autorid nagu Michael Coppedge et al (2011, 259) õhku mõned sellisel teel potentsiaalselt lahendatavad küsimused: näiteks kui riik transformeerub autokraatiast demokraatiasse, siis millised demokraatia elemendid-kategooriad-komponendid tulevad esimesena; kas iga transformatsioon on unikaalne; kas transformatsiooni mustrid võivad mõjutada demokraatia konsolideerumist? Just sellist laadi küsimused annavad aluse ka demokraatia komponentide omavaheliste suhete ja dünaamika uurimisele ning just siinkohal kavatseb ka käesolev uurimistöö oma panuse anda.

1.7. *Freedom in The World* indeks

Ameerika Ühendriikides aastal 1941 asutatud valitsusvälise organisatsiooni *Freedom House* fookuses on demokraatia, poliitiliste vabaduste, kodanikuvabaduste ja inimõiguste edendamine (Freedom House 2020). Organisatsiooni olulisemaks väljundiks on igal aasta ilmuv *Freedom in the World* indeks, mis annab hinnangu riikide poliitilistele- ja kodanikuvabadustele. Indeksist on saanud juhtivaid demokraatia mõõtmise allikaid, mida kasutavad nii teadlased, meedia, valitsused kui ka erasektor.

FITW aasta 2018 versioon katab 195 riiki ja 14 territooriumi (Freedom House 2018). FITW ametlikul kodulehel avaldatud metodoloogias tuuakse ka välja, et indeksi lähtepunktiks on ideoloogia, kus vabadus kõikide inimeste jaoks on parimal viisil saavutatav liberaal-demokraatlikes ühiskondades (Freedom House 2019). Osaliselt on indeksi metodoloogia aluseks ka ÜRO inimõiguste deklaratsioon, ühtlasi näeb FITW inimõigusi kui universaalseid, st. need ei sõltu asukohast, kultuurist, religioonist ega ka mitte majanduslikust arengust. Just seetõttu saab demokraatiat ja vabadust maailmas mõõta ühe ja sama meetodika alusel. FITW teeb hinnangute andmisel vahet formaalsetel õigustel ja sellel, mis riigis päriselt toimub ning just viimane on see, mis mõjutab riikidele määratud skoore. Indeksi koostamisel kaasatakse nii Freedom House-i enda kui ka väliseid eksperte, lisaks kasutatakse akadeemiliste mõttekodade, inimõiguste komiteede jms. abi. Hindamise allikatena kasutatakse uudis-artikleid ja akadeemilisi analüüse, samuti ka valitsuse ja valitsusväliste organisatsioonide raporteid.

Indikaatorite lõppskoorid peegeldavad analüütikute ja nõustajate ühist konsensust. Freedom House tunnistab, et mõningates küsimustes on subjektiivse hindamise element vältimatu, ent selle kompenseerib metodoloogiline järjepidevus, intellektuaalne rangus ning kallutamata hinnangud.

1.8. *Freedom in The World* struktuur ja agregeerimine

FITW indeks on agregeeritud kahest alam-indeksist (Freedom House 2019). Esimeseks on *Poliitilised õigused*, mis omakorda on agregeeritud kolmest komponendist: (1) *Elektoraalne protsess*, (2) *Pluralism ja osavõtlikkus* ning (3) *Valitsuse funktsioneerimine*. Teiseks alam-indeksiks on *Kodanikuõigused*, mis on agregeeritud neljast komponendist: (1) *Väljendusvabadus*, (2) *Assotsiatsioonide ja organisatsioonide õigused*, (3) *Seadusandlik kord* ja (4) *Isiklik autonoomia ning individuaalsed õigused*. Iga eelnevalt loetletud komponent on omakorda agregeeritud kolmest kuni neljast indikaatorist, mida numbriliselt mõõdetakse. Kokku seega 10 indikaatorit *Poliitiliste õiguste* ja 15 indikaatorit *Kodanikuõiguste* alam-indeksis (vt. Tabel 1.1 ja Tabel 1.2). Iga indikaator kujutab vastava komponendi sisu peegeldavat küsimust, mida indeksi koostaja iga riigi kohta uurib, ühtlasi andes sellele hinnangu skaalal 0-4 punkti (mida kõrgem hinne, seda parem olukord). Iga indikaatori küsimus jaguneb omakorda ala-küsimusteks, mis on mõeldud hindajat spetsiifilisemalt suunama. Eelmise aasta skoori kasutatakse kui etaloni ja seda muudetakse vaid juhul, kui riigis on vastav muudatus toimunud. Kokku on riigil võimalik saada *Poliitiliste õiguste* alam-indeksi puhul maksimaalselt 40 punkti ja *Kodanikuõiguste* alam-indeksi puhul 60 punkti. Mõlemas alam-indeksis saadud skoorid teisendatakse skaaladele 1-7, kus üks näitab kõrgemat vabaduse taset ja seitse madalamat. Võttes omakorda nende kahe alam-indeksi skoori keskmise, saadaksegi agregeeritud FITW indeks (Näide: kui esimene on seitse ja teine kuus, siis keskmine on 6.5). Vastavalt saadud numbrile hinnatakse riik kas vabaks (skoor 1-2.5), osaliselt vabaks (skoor 3-5) või mitte-vabaks (skoor 5.5-7).

Tabel 1.1. Poliitilised õigused – mõõtmise indikaatorid (sulgudes on välja toodud täpsustavate küsimuste arv).

(A) ELEKTORAALNE PROTSESS	(B) POLIITILINE PLURALISM JA OSAVÕTLIKKUS	(C) VALITSUSE TOIMIMINE
Kas valitsev valitsusjuht või riiklik juhtiv autoriteet on valitud vabadel ja õiglastel valimistel? (13)	Kas inimesed saavad organiseerida poliitilise väljundiga ühingu; kas need ühingud on edu korral vabad süsteemi poolsetest takistustest? (5)	Kas vabalt valitud valitsusjuht ja/või seadusandlik kogu saavad määrata valitsuse poliitika? (9)
Kas valitseva seadusandliku kogu liikmed valiti õiglastel ja vabadel valimistel? (12)	Kas opositsioonil on realistlik võimalus läbi valimiste suurendada enda toetust või saada võimu? (5)	Kas turvameetmed ametnike korrupsiooni vastu on tugevad ja efektiivsed? (6)
Kas elektoraalne seadusandlus ja raamistik on õiglased ja kas seda haldavad relevantsete organid? (7)	Kas inimeste poliitilised valikud on vabad sõjaväe, väliste jõudude, religioossete hierarhiate, majanduslike oligarhide jms mõjudest, kes ei ole demokraatlikult vastutavad? (4)	Kas valitsus toimib avatult ja läbipaistvalt? (7)
	Kas erinevad segmendid rahvastikust (etnilised, religioossed, soolised vähemused) omavad poliitilisi õigusi? (5)	

Tabel 1.2. Kodanikuõigused – mõõtmise indikaatorid (sulgudes on välja toodud täpsustavate küsimuste arv).

(D) VÄLJENDUS- JA USUVABADUS	(E) ÜHINEMIS JA ORGANISATSIOONI ÕIGUSED	(F) PERSONAALNE AUTONOOMIA JA INDIV. ÕIGUSED	(G) SEADUSANDLIK KORD
Vaba ja iseseisva meedia olemasolu (12)	Kogunemisvabadus ja demonstratsioonid (7)	Kodanike liikumisvabadus – elukoht, töökoht, haridus (6)	Iseseisva kohtusüsteemi toimimine (5)
Kas kodanikud on vabad praktiseerima ja väljendama religioossete tõekspidamisi? (9)	Olukord valitsusvälise vabakonnaga (sh. mis tegelevad inimõiguste ja valitsusemisega)? (4)	Kas kodanikud saavad võrdsetel tingimustel omada kinnisvara ja tegeleda ettevõtlusega? (6)	Kas tsiviil kui kriminaal küsimuse lahendamise käib nõuetekohaselt? (9)
Akadeemiline ja haridus süst. vabadus poliitilisest ettekirjutusest. (5)	Olukord ametiühingute ja tööalaste organisatsioonidega? (6)	Sotsiaalsed vabadused (partneri valik, pere suurus, koduvägivald, välimus). (7)	Vabadus üleliigse füüsilise jõu kasutamise eest. (5)
Kas kodanikud saavad väljendada vaateid poliitiliste ja muude tundlike teemade osas kartmata kättemaksu? (3)		Indiviidide vabadus majanduslikust eksploatatsioonist ja majanduslik ebavõrdsus. (6)	Kas seadus tagab kõigile kodanike gruppidele (k.a vähemustele) võrdse kohtlemise? (5)

1.9 Freedom in The World kriitika

FITW indeks on üks enim kritiseeritud indekseid ja kriitika üldjoontes kattub demokraatia mõõtmise üldise kriitikaga, milleks on puudujäägid demokraatia selges defineerimises, indikaatorite valikus, agregeerimises ja andmete avalikustamises. Patrick Bernhagen (2009, 31) toob välja, et mõningatel FITW indeksi indikaatoritel (näiteks sotsiaalmajandusliku turvalisuse ja isikliku turvalisusega seotutel) ei ole pistmist demokraatia keskse lähenemisega, milleks on pigem protseduurilise poliitilise otsustamisega seonduv. Ei ole selge, kas FITW indeksiga on mõõdetud demokraatiat või hoopis miskit, mis seostub pigem kvaliteetse sotsiaalse eluga (Bernhagen 2009, 38). Ka Munck ja Verkuilen (2002, 9) osutavad, et FITW indeksil on vähe analüütilist kasutatavust, kuna viimane on lähtunud maksimaalsest demokraatia definitsioonist ja ühtlasi on kaasanud indeksisse atribuute nagu *sotsiaalmajanduslikud õigused* ja *kinnisvara õigused*, mida pigem nähakse osana mõnest teisest sotsiaalsest kontseptsioonist. Kriitikud on ka öelnud, et FITW indeksil puudub selge kontseptuaalne vundament, teisisõnu, indeksi ehitus ei toetu kindale ja arusaadavale demokraatia definitsioonile, lähtub maksimaalsest definitsioonist ja mõõdab kohati aspekte, mis ei ole demokraatia kontseptsiooniga seotud; ilmselt tuleb see asjaolust, et algselt oli tegemist indeksiga, mis mõõtis vabadust, mitte demokraatiat (Denk 2012, 3462). Vanessa A. Bose (2019, 8) on öelnud sisuliselt sama – FITW puhul on demokraatia jäetud üheselt defineerimata ja pigem mõõdetakse mingit mitte-defineeritud kontseptsiooni *vabadustest*. FITW võrdsustab enda mõõdetud *vabaduse* demokraatiaga ja ühtlasi näeb enamikel juhtudel vabadust tema negatiivses vormis, mis väljendub eeskätt riigi rolli vähesuses ning isiklike ja organisatoorsete vabaduste suurenemises (Giannone 2010, 89). Samas on eelnev kriitika kohati ebaaus, kuna FITW ei taotle enam ühemõttelise ja universaalse demokraatia indeksi staatust (Bernhagen 2009, 38). Viimast kinnitab ka sissejuhatus FITW iga-aastases metodoloogia ülevaates, kus muuhulgas kirjeldatakse ka lähenemist demokraatiale kui liberaaldemokraatiale (Freedom House 2019).

Sarah Sunn Bush (2017, 712) on põhjalikult uurinud Freedom House-i toimimist ja nendib, et kuigi tegemist on NGO-ga, on sellel palju mitteametlikke seosed USA valitsusega, ühtlasi on need sidemed tõusnud korrelatsioonis organisatsiooni autoriteedi üldise globaalse laienemisega. Alates aastast 1986 kuni aastani 2004 on USA valitsuse rahastamise osakaal Freedom House-i puhul tõusnud järjepidevalt ja seda 0 protsendi juurest 90 protsendi juurde kogueelarvest (Bush 2017, 720). On ka uuringuid, mis on välja toonud FITW indeksi poliitilise kallutatuse - nimelt on leitud, et FITW on ajalooliselt kaldunud madalamalt hindama marksistlik-leninistlikke riike (Bose 2019, 10). Kvantitatiivsetele uurimismeetoditele tuginedes on Nils D. Steiner väitnud, et Freedom House-i analüüside tulemused on poliitiliselt kallutatud ja soosivad USA liitlasi; samas teeb ta möönduse, et enne 1989 aastat oli selline mõju tunduvalt suurem kui peale 1989 aastat (Steiner 2016, 330). Samuti on Diego Giannone (2010, 74) toonud välja, et kuigi Freedom House kuulutab ennast poliitika-vabaks organisatsiooniks, on selle nõuandev kogu kokku pandud enamjaolt USA konservatiivide või neokonservatiivide ridadest (seda vähemalt aastatel, mil Giannone avaldas oma artikli).

2. Uurimismeetodid

2.1. Statistiline analüüs

Demokraatia komponentide omavaheline järjestus ehk kombinatsioon näitab, millised demokraatia tunnused on riigis kõrgemal ja millised madalamal tasemel. Eelnevalt mainitud kombinatsioon riikide üleselt vaadelduna võib aga anda vihjeid nii demokraatia olemuse, komponentide kui ka demokraatia mõõtmise, eriti just FITW indeksi kohta. Tegemaks kindlaks võimalikud komponentide järjestuse mustrid, tuleb läbi viia statistiline analüüs. Viimase läbiviimiseks kasutatakse FITW alam-indekseid *Poliitilised õigused* (oma kolme komponendiga) ja *Kodanikuõigused* (nelja komponendiga). Kombinatsioonide esinemist riikidel ja mustreid riikide üleselt mõõdetakse mõlema puhul eraldi.

Andmete valik ja kitsendused

Analüüsil kasutatava FITW andmebaasi uusimad andmed pärinevad FITW 2019 raportist ja käivad aasta 2018 kohta (Freedom House 2018). Kuigi lühemal ajaraamil on omad eelised (näiteks häduse mineviku mitte-arvestamine), võimaldab pikem ajaraam testida mõnevõrra keerulisemaid mustreid, ühtlasi aidates välistada lühiajalisi anomaaliaid. Antud juhul määrab andmete kasutamise võimalusi ka andmebaas – mitte-agregeeritud andmed on kättesaadavad aastast 2006, mis teeb ka maksimaalseks uuritavaks perioodiks 2006-2018. Viimasest käesolev töö ka lähtub. Andmete käsitlemisel on jäetud kõrvale tunnustamata riigid ja territooriumid, piirdudes ÜRO liikmesmaade ehk 193 riigiga. Kuna FITW on metodoloogias lähtuvalt komponente hinnanud kõikuvatel skaaladel (skaalal 1-12 või 1-16, sõltuvalt indikaatorite arvust), on läbi viidud ka ühtlustamine – kõik skaalad on korrigeeritud protsendi põhiseleks, st. eelneva skaala maksimaalne väärtus on 100% ja tulemus viiakse sellega vastavasse suhtesse.

Mõõdetavad kombinatsioonid

FITW alam-indeks *Poliitilised õigused* koosneb kolmest komponendist, milledeks on (A) *Elektoraalne protsess*, (B) *Pluralism ning partei-konkurents* ja (C) *Valitsuse toimimine*. Nendest kolmest komponendist tulenevalt saab igal riigil maksimaalselt esineda kuus potentsiaalset komponentide järjestuse kombinatsiooni – ABC, ACB, BAC, BCA, CAB ja CBA. Samal lähenemisel *Kodanikuõiguste* alam-indeksile, on sealse nelja komponendi puhul võimalik maksimaalselt 24 komponentide järjestuse kombinatsiooni (DEFG, DEGF, DGFE, jne.). Iga kombinatsioon näitab, milline element on riigis kõrgeimal, millised on keskmised ja milline madalaimal tasemel.

Kombinatsiooni ja riigi seose mõõtmine

Iga kombinatsiooni (6 + 24, kokku 30) puhul mõõdetakse, kui suure osa ajast on see perioodil 2006-2018 iga riigi puhul esinenud. Kui näiteks riigil X on aastate 2006-2018 vältel olnud *Poliitiliste õiguste* alam-indeks muutumatult järjestusega ABC, on tulemuseks ABC 100% ja ülejäänud viis kombinatsiooni nullid. Kui aga peaks lisaks ABC-le olema üks selline aasta, kus kombinatsioon oli CBA, on vastav tulemus ABC 92,3%, CBA 7.7% (kuna kogu periood on 13 aastat ja sellest ABC oli 12 aastat ja CBA 1 aasta) ning ülejäänud neli kombinatsiooni nullid. Just selliselt on mõõdetud igale riigile ja kombinatsioonile kattuvuse määr ja see info saab olema keskne ka hilisemal tulemuste analüüsil, kuna siit saadud määrade järgi saab hinnata, millistel riikidel olid vastavad määrad sarnased ja millistel erinevad ehk teisisõnu, millised on riikideüleised mustrid. Käesolevas töös tuuakse tulemustes välja riigid, millel on 50% või enam ajast olnud üks kombinatsioon. Selle võttega seostatakse iga riik ühe konkreetse kombinatsiooniga, mis on talle ajalooliselt olnud kõige omasem.

Komponentide riigisisene maksimaalne kõikumine

Statistilise analüüsi tugevdamiseks tuuakse sisse ka komponentide riigisisese maksimaalse kõikumise aspekt. Viimase puhul mõõdetakse iga riigi komponentide maksimaalse kõikumise ulatus (mõlema alam-indeksi puhul eraldi) aastatel 2006-2018, eesmärgiks eraldada riigid, mille komponentide tasemete erinevus võib olla liiga väike

selleks, et saadud järjestuse kombinatsiooni statistiliselt oluliseks pidada. Piltlikult, kui ühel riigil on komponentide maksimaalne omavaheline kõikumine aastatel 2006-2018 olnud vaid mõne protsendi-ühiku piires, võib komponentide kombinatsioon olla juhuslikku laadi. Kui aga komponentide kõikumine on olnud kümnete protsentide ulatuses, on ka kombinatsioon ilmsem. Käesolevas töös on tähelepanuväärse kõikumise määraks valitud mõlema alam-indeksi puhul sealne kõigi riikide keskmine - kui riigi komponentide kõikumine ületab kõikide riikide üldist keskmist, on tema kombinatsioonil ka olulisem statistiline tähendus.

Andmete töötlus ja edaspidine kasutusvõimalus

Eelnevast kirjeldusest lähtuvalt viiakse tarkvaraga R läbi statistiline analüüs, lihtsamate funktsioonide puhul on kasutatud ka Excelit. Võttes eeskuju Munckilt ja Verkuilenilt (2002, 26) – avalikud andmebaasid võimaldavad teistel uurijatel testida, kuidas algsest metodoloogiast erinevad agregeerimise reeglid mõjutaks agregeerimise skoori – saab ka antud töös loodud andmestikku kasutada tulevaste uurimistööde tarbeks. Näiteks, mis puudutab andmete edaspidiseid kasutusvõimalusi, on olenevalt uurimistöö fookusest muuhulgas lihtne muuta nii 50% tingimust (mis puudutab kombinatsioonil olnud aja hulka), komponentide omavahelise kõikumise tingimust (mis puudutab statistiliselt olulisemaid riike) kui ka demokraatia staatuse tingimusi (antud töös on kasutatud näiteks 2018 staatuseid).

2.2. Riikide võrdlus ja mustri detailsem vaade

Kui statistilise analüüsi tulemused on lahti seletatud, antakse ülevaade ka mõningatest ilmsematest riikide ülestest komponentide järjestuse kombinatsioonidest. Ühtlasi tuuakse välja mõne selgelt ilmnunud mustri ja sealsete riikide graafikud, kus kujutatakse komponente ja nende tasemeid aastatel 2006-2018. Selle osa peamine eesmärk on demonstreerida visuaalselt, mida reaalsuses tähendab üks sarnane muster – kuidas ja mille poolest riigid, kes kannavad ühte kombinatsiooni, omavahel sarnanevad.

3. Statistilise analüüsi tulemused

3.1. Tulemused *Poliitiliste õiguste* alam-indeksis

Kokku on *Poliitiliste õiguste* alam-indeksi puhul perioodil 2006-2018 mõõdetud kuue kombinatsiooni (ABC, ACB, BAC, BCA, CAB ja CBA) esinemist. Esines nii väga stabiilseid kui ka ebastabiilseid riike. Oli kaks riiki - Kambodža ja Mauritaania - kes perioodi vältel, 13 aasta jooksul, omasid viite kombinatsiooni kuuest. Keskmise kombinatsioonide arv oli 1.92 ja sealjuures 73 riiki oli ühel ja 78 riiki kahel kombinatsioonil. Tuues välja ka 2018 aasta FITW indeksi staatused vabade, pool-vabade ja mitte-vabade riikide osas, siis ilmneb, et mida vabam on riik, seda vähem on kombinatsioone ehk seda stabiilsemad on omavahelises suhtes olnud demokraatia ja vabaduse näitajad. Tänapäevase seisuga 88 vaba staatusega riigist 49-l on olnud üks, 33-l kaks ja 6-l kolm kombinatsiooni (vt. Tabel 3.1). Mitte-vabadel ja pool-vabadel riikidel on levinum kaks kombinatsiooni ja seda ajal, mil ühe ja kolmelisi on ligilähedaselt sama palju. On tähelepanuväärne, et 178 riigile 193-st (sealhulgas vabadel 88-st 87, pool-vabadel 57-st 51 ja mitte vabadel 48-st riigist 40) on omane üks konkreetne kombinatsioon. Eelnevat üle-eelnevaga kombineerides võib kokkuvõtvalt öelda, et kuigi paljudel riikidel on aja jooksul olnud mitmeid komponentide kombinatsioone, on enamikele riikidele omane üks kindel kombinatsioon, mida nad on kandnud enamiku ehk üle 50% ajast.

Tabel 3.1. *Poliitilised õigused* – kombinatsioonide arv ja riikide staatus (sulgudes protsent vastava staatusega riikide koguarvust aastal 2018).

	VABAD RIIGID (88 riiki)	POOL-VABAD RIIGID (57 riiki)	MITTE-VABAD RIIGID (48 riiki)	KOKKU (193 riiki)
1 KOMBINATSIOON	<u>49 (55.7%)</u>	11 (19.3%)	13 (27%)	73 (37.8%)
2 KOMBINATSIOONI	33 (37.5%)	<u>27 (47.4%)</u>	<u>18 (37.5%)</u>	<u>78 (40.4%)</u>
3 KOMBINATSIOONI	6 (6.8%)	13 (22.8%)	9 (18.8%)	28 (14.5%)
4 KOMBINATSIOONI	0	6 (10.5%)	6 (12.5%)	12 (6.2%)
5 KOMBINATSIOONI	0	0	2 (4.2%)	2 (1.1%)
6 KOMBINATSIOONI	0	0	0	0

Kombinatsioonid ja riigid

Nagu eelnevalt mainitud, mõõdeti kuut võimalikku *Poliitiliste õiguste* alam-indeksi komponentide kombinatsiooni. Tulemused näitavad, et kuuest kombinatsioonist eristuvad kõige selgemini ABC ja BAC. ABC on kõige universaalsem, esinedes suuremal või vähemal määral 151 riigil. Selle 151 riigi hulgas oli ka 99 riiki, mille puhul on kombinatsioon ABC olnud aktuaalne enam kui 50% ajast. Kombinatsioon BAC aga esines 91 riigil, sealhulgas 41 riigil enam kui 50% ajast. Ülejäänud neli kombinatsiooni on marginaalsed – ACB 17, BCA 5, CAB 6 ja CBA 10-el riigil enamus aega ehk rohkem kui 50% ajast vastaval kombinatsioonil. Seega, vastavalt FITW poolt mõõdetud tulemustele võib öelda, et keskmise ÜRO liikmesriigi *Poliitilisi õigusi* iseloomustab üldjuhul kõrge *Elektoraalse protsessi* või *Pluralismi ning partei-konkurentsi* tase ja nendest kahest selgelt madalam *Valitsuse toimimise* tase. Viimane on ühtlasi ka komponent, mis teiste komponentidega võrreldes on sagedasti problemaatiline paljudele maailma riikidele. Kas viimane on üldine trend või on tegemist FITW metodoloogia eripäraga – näiteks karmimad kriteeriumid ja sõnastus vastava komponendi indikaatori puhul – sellele hinnangu andmiseks aga oleks vaja läbi viia sarnane analüüs ka mõne teise demokraatia andmebaasiga ning seejärel saadud tulemusi omavahel võrrelda.

Peale selle, et mõned komponentide kombinatsioonid on universaalsed ja mõned marginaalsed, tuleb analüüsist välja ka seoseid kombinatsioonide ning riikide demokraatia staatuse vahel (vt. Tabel 3.2). Viimase puhul on arvestatud aasta 2018 FITW raporti liigitust, mis koosneb 88 vabast, 57 pool-vabast ja 48 mitte-vabast riigist (FITW 2019). Ilmneb, et kõige universaalsem kombinatsioon ehk kombinatsioon ABC on aktuaalselt esindatud vabade riikide seas ja moodustab ühtlasi 62.6% kõigist antud kombinatsioonil 50% või enam ajast olnud riikidest (62 99-st). Lisaks sellele saab öelda, et 70.5% kõigist 2018 aasta seisuga vabadest riikidest (kokku 88) omas enamus ajast just kombinatsiooniga ABC. Samal ajal on pool-vabadel riikidel viimane protsent 49.1 ja mitte-vabadel riikidel 18.7 protsenti. Populaarsusest teine kombinatsioon BAC saab mitmekesist kasutust: vabadel riikidel 14.8% ajast, pool-vabadel riikidel 29.8% ja

mitte-vabadel 22.9%. Marginaalsete kombinatsioonidega on olukord konkreetses. Näiteks selgub, et kombinatsioonid CAB (kõik kuus riiki mitte-vabad) ja CBA (kaheksa mitte-vaba, üks vaba ja üks pool-vaba) on selgelt omased mitte-vabadele riikidele. Samal ajal aga hõlmasid need kaks kombinatsiooni 29% kõigist mitte-vabadest riikidest. Kaks eelmainitud mustrit viitavad sellele, et mitte-vabadele riikidele on sagedamini omane teiste komponentidega suhteliselt võrreldes kõrgem (ehk parem) *Valitsemise toimimise* tase ja viimasest märgatavalt kehvemal tasemel olevad *Elektoraalne protsess ning partei-konkurents*. Andmetest lähtuvalt võib püstitada ka erinevaid edasisi hüpoteese. Näiteks, kui riigi kombinatsioon ABC muutub BAC-iks, võib see tuua kaasa riigi demokraatia staatuse muutumise vabast pool-vabaks (või siis vastupidise juhtumi korral vastupidi). Eelnev võiks omakorda tähendada, et komponentide A ja B vahekorra muutus võib statistikale tuginedes anda vihjeid riigis toimuva kohta. Kasutades eelnevaga sarnaseid võtteid, võib käesolevas uurimistöös saadud tulemusi ära kasutada ka tuleviku ennustamise katsetel.

Tabel 3.2. *Poliitilised õigused* – kombinatsioonid, riigid, staatused (50% või rohkem aega vastavat kombinatsiooni kandnud riigid). Sulgudes on protsent vastava staatusega riikide koguarvust aastal 2018.

	VABAD RIIGID	POOL-VABAD RIIGID	MITTE-VABAD RIIGID	KOKKU (193)
ABC	<u>62 (70.5%)</u>	<u>28 (49.1%)</u>	9 (18.7%)	<u>99 (51.3%)</u>
ACB	11 (12.5%)	2 (3.5%)	4 (8.3%)	17 (8.8%)
BAC	13 (14.8%)	17 (29.8%)	<u>11 (22.9%)</u>	41 (21.2%)
BCA	0	3 (5.3%)	2 (4.2)	5 (2.6%)
CAB	0	0	6 (12.5%)	6 (3.1%)
CBA	1 (1.1%)	1 (1.8%)	8 (16.7%)	10 (5.2%)
50% komb. puudu	1 (1.1%)	6 (10.5%)	8 (16.7%)	15 (7.8%)

Komponentide kõikumine ja tugevad mustrid

Vaatamaks eelnevalt välja toodud tulemusi veelgi teravdatud nurga alt, on iga riigi puhul läbi viidud ka komponentide kõikumise ulatuse mõõtmine. Teisisõnu, mõõdetud on iga riigi puhul sealsete komponentide miinimum ja maksimum ulatust aastatel 2006-2018. *Poliitiliste õiguste* alam-indeksi puhul oli vastav kõikumise erinevus riigiti arvestatav, olles kõige madalamast tasemest 0 (Taani, Soome, Rootsi, Holland, Norra, UK, aga ka Põhja Korea) kuni 49 protsendi-ühikuni (Paraguay). Sealjuures oli 193 riigi keskmine 16.5, mediaan 14.4 protsendi-ühikut. Võrreldes komponentide kõikumise ulatust riikide staatusega (aasta 2018 andmetel), on tulemused järgmised: vabade riikide keskmine komponentide omavaheline kõikumine on 15.1, pool-vabadel 20 ja mitte-vabade keskmine 14.8 ühikut. Viimane viitab asjaolule, et just pool-vabade riikide seas on kõikumist kõige enam (mis on ka loogiline, arvestades nende kõikumist kahe äärmuse vahel), samas tuleb nentida, et ka vabade ja mitte-vabade hulgas on number arvestatav. Siit peab omakorda järeldama, et mis puudutab FITW kolme staatuse (vaba, pool-vaba ja mitte-vaba) põhiste riikide liigitust, siis on ennatlik neist automaatselt järeldada, et vabale ja mitte-vabale riigile (samas kui pool-vabale justkui oleks) on sisse kirjutatud sisemine komponentide vaheline stabiilsus. Stabiilseid ja ebastabiilseid võib esineda või mitte-esineda kõigis kolmes kategoorias. Seega, piirjooned erineva staatuse riikide vahel on hägused, mis omakorda tähendab, et toetudes ainult FITW (või mõne teise kõrgelt agregeeritud indeksi) välja pakutud staatustele, võib indeksi kasutaja saada silme-ette eksliku pildi.

Ühtlasi mõõdeti ka kombinatsioonide esinemist ainult kõrge komponentide kõikumisega riikide puhul. Kõrge kõikumisega riigiks on antud töös määratud riigid, millede puhul komponentide vaheline maksimaalne kõikumine aastatel 2006-2018 on olnud suurem kui 16.5 ühikut (kõigi 193 riigi keskmine). Antud võtte aitab andmetest eemaldada riigid, kus kõikumine on 0 või sellele lähedal. Kui ilma kõikumise-võtteta oli 50% ajast ühel kombinatsioonil olnud riikide valikus 178 riiki, siis nüüd, viies sisse 16.5 ühikulise kõikumise tingimuse, taandub vastav arv 80 riigini (peamiselt sai välistatud väga vabased ja väga mitte-vabased riike, mille komponentide kõikumine oli madal). Nende

80-ne sõelale jäänud riigi hulgas on 38 vaba (43.2% kõigist vabadest), 31 pool-vaba (54.4% kõigist pool-vabadest) ja 11 mitte-vaba riiki (22.9% kõigist mitte-vabadest). Nagu näha, siis suhteliselt võetuna domineerivad selgelt pool-vabad riigid, samas ei jää palju maha ka vabad riigid, samas on omajagu ka mitte-vabasid riike (see kõik ühtlasi kinnitab ka eelmise lõigu lõpus välja toodud kriitikat kõrgelt agregeeritud indekse suhtes). Endiselt ilmneb kombinatsiooni ABC universaalsus – 55 riiki 80-st on omanud enam kui 50% ajast just seda kombinatsiooni (vt. Tabel 3.3). Endiselt tuleb teisena välja kombinatsioon BAC – 17 kõrge komponentide kõikumisega riiki on omanud seda enam kui 50% ajast. Ülejäänud neli kombinatsiooni on jätkuvalt marginaalsed – igal ühel vaid üks kuni kolm riiki. Vaadates eelnevat eraldiseisvalt ka vabade, pool-vabade ja mitte-vabade riikide puhul, on näitajad vastavad: kombinatsioonil ABC on kokku 55 riiki, millest 31 vabad, 20 pool-vabad ja 4 mitte-vabad ning samal ajal on kombinatsioonil BAC vastavad näitajad 6, 8 ja 3. Kokkuvõtvalt, ka täiendavaks kontrolliks läbi viidud komponentide kõikumise mõõtmine kinnitas eelnevaid tulemusi – on kaks universaalset kombinatsiooni, mis on omased peamiselt vabadele ja mitte-vabadele riikidele. Samas on näha, et ABC kaldub rohkem vabade ja BAC pool-vabade, väiksemal määral ka mitte-vabade poole.

Tabel 3.3. *Poliitilised õigused* – kombinatsioonid, riigid, staatused, kõikumine (50% või rohkem aega vastavat kombinatsiooni omanud riigid).

	VABAD RIIGID	POOL-VABAD RIIGID	MITTE-VABAD RIIGID	KOKKU
ABC	<u>31</u>	<u>20</u>	<u>4</u>	<u>55</u>
ACB	1	0	1	2
BAC	6	8	3	17
BCA	0	2	1	3
CAB	0	0	1	1
CBA	0	1	1	2

3.2. Tulemused *Kodanikuõiguste* alam-indeksis

Kodanikuõiguste alam-indeksi puhul on perioodil 2006-2018 mõõdetud kahtekümmend nelja komponentide järjestuse kombinatsiooni, mis on ühtlasi ka maksimaalne permutatsioonide arv nelja muutujaga (ABCD, ABDC, jne). Antud perioodil esines väga suuri kõikumisi – näiteks Maldiividel oli üheksa erinevat kombinatsiooni, Iraanil kuus ja Egiptusel viis. Riike, millel oli vähemalt neli kombinatsiooni, oli juba tosin (vt. Tabel 3.4). Ühtlasi esines ka 43 väga stabiilset riiki, millel oli kogu perioodi vältel ainult üks kombinatsioon. Kõikide riikide keskmine kombinatsioonide arv aastatel 2006-2018 on 2.42 ja kui võrrelda seda *Poliitiliste õiguste* keskmisega 1.92, peab nentima, et arvestades võimalike kombinatsioonide arvu neljakordset suuremat valikut, on *Kodanikuõiguste* puhul nähtav mõnevõrra üllatav stabiilsus. Tuues juurde ka 2018 aasta FITW staatused vabade, pool-vabade ja mitte-vabade riikide kohta, ilmneb, et mida vabam on riik, seda vähem on komponentide kombinatsioone ehk seda stabiilsemad on komponendid omavahelises suhtes olnud. Kokku on väga stabiilsete riikide hulgas (kokku 43 ühte kombinatsiooni omanud riiki) 21 *vaba* staatusega riiki. Aasta 2018 seisuga *vaba* staatuses olnud 88-st riigist olnud 21 ühe, 33 kahe ja 24 kolme kombinatsiooni peal ning rohkem kui 3 kombinatsiooni on olnud 10-l riigil. Pool-vabadel riikidel (aasta 2018 seisuga kokku 57 riiki) on numbrid vastavalt 12, 23, 9 ja 13. Mitte-vabadel (kokku 47 riiki) vastavalt 5, 16, 15 ja 12. Kui võrrelda kolme demokraatia staatuse tulemusi suhtarvudes (võttes arvesse ka riikide hulka), siis ilmneb, et vahed ei ole märkimisväärsed. Kui midagi välja tuua, siis ehk see, et pool-vabadele ja mitte-vabadele riikidele on tavaprasem 4 või rohkem kombinatsiooni: vabadel 11,4%, pool-vabadel 22,8% ja mitte-vabadel, 25,5%. Sarnaselt *Poliitiliste õiguste* alam-indeksile on ka *Kodanikuõiguste* puhul enamus aega (üle 50% ajast aastatel 2006-2018) ühel kombinatsioonil olnud riikide arv märkimisväärne. Enamikele riikidele (165 riigile 193-st) on aastatel 2006-2018 olnud omane üks konkreetne komponentide järjestuse kombinatsioon, sealhulgas 88 *vaba* staatuses riigi puhul koguni 84, 57 pool-vabal 46 ja 48 mitte-vaba riigi puhul 35.

Tabel 3.4. Kodanikuõigused – kombinatsioonide arv ja riikide staatus (sulgudes on toodud protsent vastava staatusega riikide koguarvust).

	VABAD RIIGID (88)	POOL-VABAD RIIGID (57)	MITTE VABAD RIIGID (48)	KOKKU (193)
1 KOMBINATSIOON	21 (23.9%)	12 (21.1%)	5 (10.4%)	38 (19.7%)
2 KOMBINATSIOONI	<u>33 (37.5%)</u>	<u>23 (40.3%)</u>	<u>16 (33.3%)</u>	<u>72 (37.3%)</u>
3 KOMBINATSIOONI	24 (27.3%)	9 (15.8%)	15 (31.3%)	48 (24.9%)
4+ KOMBINATSIOONI	10 (11.3%)	13 (22.8%)	12 (25%)	35 (18.1%)

Kombinatsioonid ja riigid

Uurimistulemused näitavad, et *Kodanikuõiguste* alam-indeksi puhul eristub kõigist kombinatsioonidest kõige selgemini DEGF, esinedes perioodi 2006-2018 jooksul suuremal või vähemal määral kokku 104 riigil. Nendest omakorda 50-le on kombinatsioon DEGF olnud omane enam kui 50% ajast. Teisena eristub kombinatsioon DEFG, mis esines kokku 84 riigil ja sealhulgas 33 riigil enam kui 50% ajast. Peale eelmainitud kahe kombinatsiooni esines veel kuus sellist, mille esinemissagedus oli arvestatav – igatüüpi vastavalt 8-16 riiki, mis olid 50% või rohkem ajast vastaval kombinatsioonil. Ühtlasi eksisteeris veel 4 kombinatsiooni, millel oli mõni üksik riik ja 12 kombinatsiooni, mida ei esinenud perioodil 2006-2018 mitte ühelgi riigil. Kokkuvõtvalt peab nentima, et kuigi *Kodanikuõiguste* alam-indeksis on potentsiaalselt olemas 24 kombinatsiooni, domineerib neist ainult kaks, peale mille on veel kuus nõrgemat ja seejärel juba 16 marginaalset kombinatsiooni. Seega võib ka öelda, et lähtudes FITW metodoloogiast, on enamikele riikidele omane demokraatia oma suhtelises universaalsuses järgnev: *Väljendus- ja usuvabadus* on teiste komponentidega võrreldes suhteliselt kõige tugevam, sellele omakorda järgneb *Ühinemise- ja organisatsioonide vabadus* ning viimasel kohal vahelduvad omavahel kas *Seadusandlik kord* või *Personaalne autonoomia ja individuaalsed õigused*.

Peale selle, et mõned komponentide kombinatsioonid on universaalsemad kui teised, tuleb analüüsist välja ka seoseid kombinatsioonide ning riikide demokraatia staatuste

vahel. Ilmneb, et kõige universaalsem kombinatsioon DEGF on kõige aktuaalsemalt esindatud pool-vabade riikide (42% koguhulgast ja 38,8% kõigist pool-vabadest) ja vabade riikide hulgas (44% koguhulgast ja 25% kõigist vabadest)(vt. Tabel 3.5.). Mitte-vabade riikide seas esineb kombinatsioon DEGF harva (14% koguhulgast ja 14.6% kõigist mitte-vabadest). Populaarsuselt teine kombinatsioon DEFG on enamjaolt vabade riikide pärusmaa – kõikidest antud kombinatsioonil olevatest riikidest, kokku 33, on 27 vabad (88% koguhulgast ja 30.7% kõigist vabadest riikidest). Pool-vabasid riike esineb kombinatsioonil DEFG viis ja mitte-vabasid ainult üks. Marginaalsete kombinatsioonidega on olukord veelgi konkreetsem. Näiteks kombinatsiooni EDFG omab enam kui 50% ajast 16 riiki, millest 15 on vabad ja üks pool-vaba. Lisaks neile tulevad välja ka mõned tähelepanuväärsed kombinatsioonid, mis on tugevalt kaldu mitte-vabade riikide suunas. Näiteks kombinatsioonid GDEF ja GDFE – esimeses on kokku 8 riiki, millest 7 mitte-vabad ja 1 pool vaba, teises on 9 riiki, milles 7 mitte-vaba ja 2 pool-vaba.

Tabel 3.5. *Kodanikuõigused* – kombinatsioonid, riigid, staatused (50% või rohkem aega vastavat kombinatsiooni kandnud riigid). Sulgudes on toodud protsent vastava staatusega riikide koguarvust aastal 2018.

	VABAD RIIGID (88)	POOL-VABAD RIIGID (57)	MITTE-VABAD RIIGID (48)	KOKKU (193)
DEFG	22 (25%)	<u>21 (36.8%)</u>	7 (14.6%)	<u>50 (25.9%)</u>
DEGF	<u>27 (30.7%)</u>	5 (8.8%)	1 (2.1%)	33 (17.1%)
DGEF	2 (2.3%)	6 (10.5%)	<u>8 (16.7%)</u>	16 (8.3%)
EDFG	15 (17%)	1 (1.8%)	0	16 (8.3%)
EDGF	9 (10.2%)	3 (5.3%)	2 (4.2%)	14 (7.3%)
GDFE	0	2 (3.5%)	7 (14.6%)	9 (4.7%)
GDEF	0	1 (1.8%)	7 (14.6%)	8 (4.1%)
Ülejäänud 17 komb.	9 (10.3%)	7 (12.3%)	3 (6.25%)	19 (9.8%)
50% komb. puudu	4 (4.5%)	11 (19.3%)	13 (27%)	28 (14.5%)

Komponentide kõikumine ja tugevad mustrid

Ka *Kodanikuõiguste* alam-indeksi puhul viidud läbi komponentide kõikumise ulatuse mõõtmine. Sarnaselt *Poliitiliste õiguste* alam-indeksile on ka siin mõõdetud iga riigi puhul sealsete komponentide miinimum ja maksimum ulatust aastatel 2006-2018. Tulemused näitavad, et ka *Kodanikuõiguste* alam-indeksi puhul on komponentide omavaheline kõikumine arvestatav ja olenevalt riigist, algab kõige madalamast tasemest 0 (Soome, Rootsi, Norra, Luksemburg) ja läheb kuni 54 protsendi-ühikuni välja (Filipiinid). Sealjuures oli 193 riigi keskmine 23 protsendi-ühikut (*Poliitiliste õiguste* puhul oli vastav näitaja 16.5). Võrreldes komponentide kõikumise määrasid FITW aasta 2018 staatuse määratlustega, on tulemused vastavad: vabade riikide keskmine oli 17.9, pool-vabade keskmine 28.1 ja mitte-vabade keskmine 24.6 ühikut. Ka siin on järeldused samad, nagu nad olid *Poliitiliste õiguste* alam-indeksi puhul – kuigi pool-vabade riikide seas on komponentide kõikumine kõige suurem, tuleb nentida, et ka vabade ja eriti just mitte-vabade hulgas on see arvestatav. Seega peab taaskord järeldama, et mis puudutab FITW kolme staatuse põhist riikide liigitust, siis on ennatlik neist järeldada, et vabale ja mitte-vabale riigile on sisse kirjutatud sisemine komponentide vaheline stabiilsus.

Ühtlasi mõõdeti eraldi ka kombinatsioonide esinemist keskmisest kõrgema komponentide kõikumisega riikide puhul. Kui enne komponentide omavahelise kõikumise võtte läbiviimist oli 50% ajast või enam ühel kombinatsioonil olnud riikide valikus 165 riiki, siis nüüd, viies sisse 23 ühikulise komponentide kõikumise tingimuse, taandub see arv 90-ni (peamiselt sai välistatud kõige vabamad ja mitte-vabamad riigid). Kokku on nende 90-ne kõrge komponentide kõikumisega riigi hulgas on 29 vaba (33% kõigist vabadest), 36 pool-vaba (63.2% kõigist pool-vabadest) ja 25 mitte-vaba riiki (52.1% kõigist mitte-vabadest). Nagu numbrid näitavad, siis komponentide suurem omavaheline kõikumine on eeskätt omane pool-vabadele riikidele, natuke vähemal määral, ent siiski oluliselt ka mitte-vabadele riikidele. Selgelt kõige vähem on kõikumist näha vabade riikide osas.

Ka *Kodanikuõiguste* alam-indeksi puhul kinnitab komponentide kõikumise mõõtmine eelnevaid mõõtmistulemusi. Kombinatsioon DEGF on endiselt suveräänne liider – 36

riiki kõigist 90-st kõrge komponentide kõikumisega riigist on omanud just seda kombinatsiooni (vt. Tabel 3.6). Vaadates kombinatsiooni aga vabade, pool-vabade ja mitte-vabade riikide puhul eraldi, on tulemused vastavad: kui kombinatsioonil on kokku 36 riiki, siis nendest on 12 vabad, 18 pool-vabad ja 6 mitte-vabad. Samal ajal on aga kombinatsioon DEFG muutunud marginaalseks – alles jäi vaid 7 riiki. Selgelt tulevad endiselt välja mitte-vabasid riike eristavad kombinatsioonid GDEF (alles jäi viis mitte vaba riiki) ja GEDF (alles jäi viis mitte-vaba ja üks pool-vaba riik). Ka komponentide kõikumise võtte kinnitas eelnevaid tulemusi – eksisteerib üks universaalsem kombinatsioon, mis omane vabadele ja pool-vabadele riikidele, kaldes viimaste suunas: 50% riikidest on pool-vabad (31.2% kõigist pool-vabadest), 33.3% vabad (13.6% kõigist vabadest) ja 16.7% mitte-vabad (12.5% kõigist mitte-vabadest). Kõigest eelnevast võib ka järeldada, et komponent (F) ehk *Seadusandlik kord* ja selle suhteline tase võrreldes teiste *Kodanikuõiguste* alam-indeksi komponentidega, kaldub olema enamikele maailma riikidele, olgu nad vabad, pool-vabad või mitte-vabad, kõige problemaatilisem.

Tabel 3.6. *Kodanikuõigused* – kombinatsioonid, riigid, staatused, kõikumine (50% või rohkem aega vastavat kombinatsiooni omanud riigid).

	VABAD RIIGID (88)	POOL-VABAD RIIGID (57)	MITTE-VABAD RIIGID (48)	KOKKU (193)
DEFG	2	4	1	7
DEGF	<u>12</u>	<u>18</u>	<u>6</u>	<u>36</u>
DGEF	0	5	4	9
EDFG	6	1	0	7
EDGF	9	2	1	12
GDFE	0	1	<u>6</u>	7
GDEF	0	0	5	5
Ülejäänud 17	0	5	2	7

3.3. Kõrge komponentide kõikumisega riigid ja mustrid

Poliitiliste õiguste alam-indeksi puhul oli tähelepanuväärseim kombinatsioon ABC, kus domineerivad vabad riigid, ent olulisel määral esineb ka pool-vabasid riike (vt. Tabel 3.7). *Kodanikuõiguste* puhul on kombinatsioone välja toodud neli. Kombinatsioon DEGF, kus domineerivad vabad ja pool-vabad riigid. Kombinatsioon EDGF, kus domineerivad vabad riigid. Kombinatsioonid GDEF ja GDFE on aga omaseid mitte-vabadele riikidele.

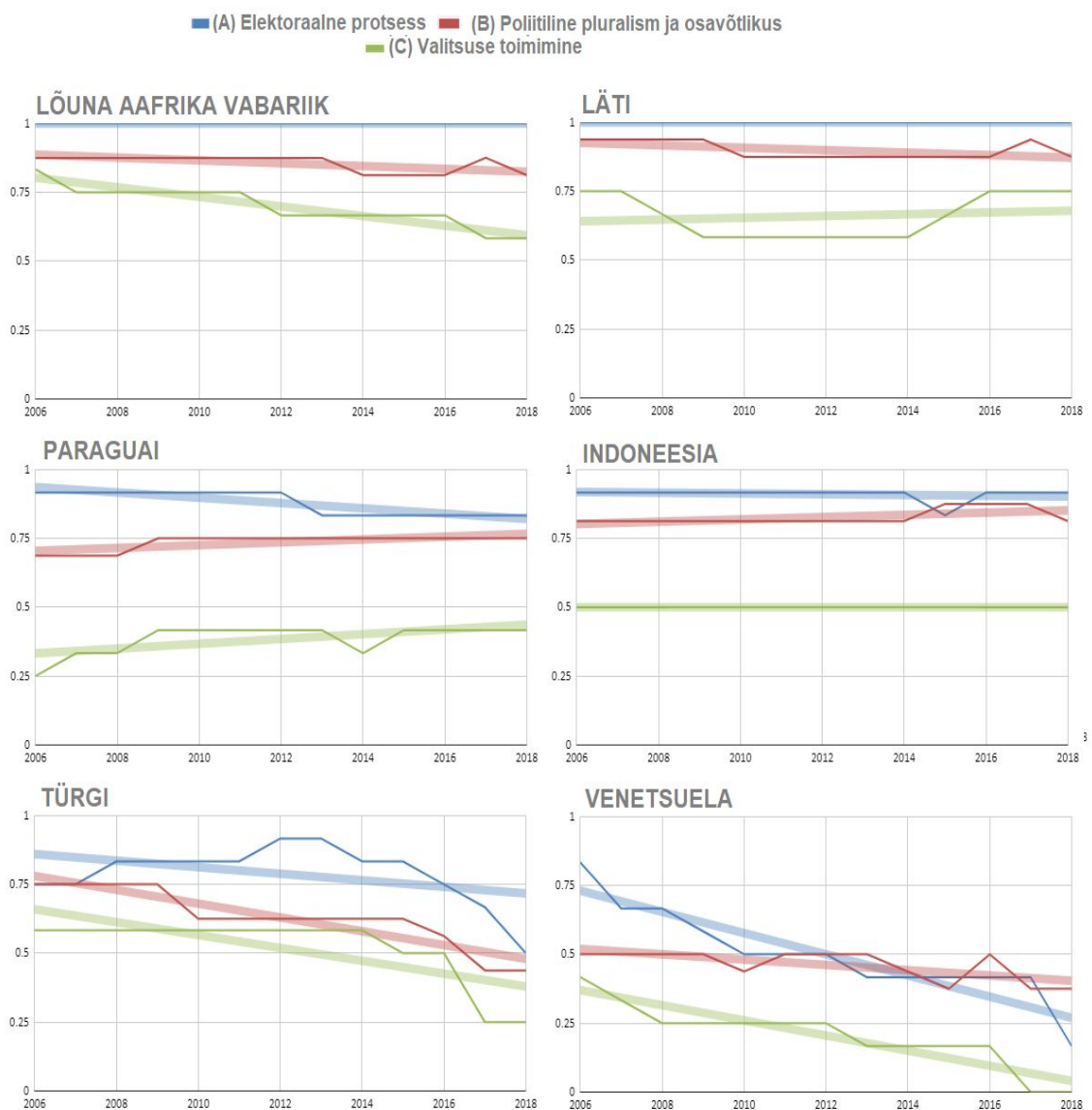
Tabel 3.7. Olulisemad kombinatsioonid ja riigid.

	VABAD RIIGID	POOL-VABAD RIIGID	MITTE-VABAD RIIGID
ABC	Tuvalu, Timor Leste, Suriname, Lõuna-Aafrika Vabariik, Slovakkia, Sao Tome ja Principe, Rumeenia, Poola, Peruu, Panama, Palau, Nauru, Mikroneesia, Leedu, Läti, Kiribati, Jamaika, Iisrael, India, Ungari, Guajaana, Grenada, Kreeka, Ghana, El Salvador, Horvaatia, Capo Verde, Bulgaaria, Brasiilia, Bahama, Antigua ja Barbuda	Ukraina, Gambia, Sierra Leone, Seišellid, Paraguay, Paapua Uus Guinea, Nickaragua, Montenegro, Moldova, Mehhiko, Libeeria, Indoneesia, Honduras, Guinea-Bissau, Guatemala, Kolumbia, Komoorid, Bosnia Hertsegoviina, Boliivia, Bangladesh	Venezuela, Türgi, Iraak, KAV
DEGF	Vanuatu, Trinidad ja Tobago, Timor Leste, Suriname, Saalomoni Saared, Slovakkia, Peruu, Panama, Jamaica, Guajaana, El Salvador, Brasiilia	Sierra Leone, Filipiinid, Paraguai, Paapua Uus Guinea, Niger, Nepaal, Mosambiik, Moldova, Mehhiko, Libeeria, Liibanon, Keenia, Indoneesia, Haiti, Guatemala, Guinea, Dominikaani Vabariik, Burkina Faso, Boliivia	Zimbabwe, Kongo DV, Kongo., Tšaad, KAV, Kamerun,
EDGF	St Kitts ja Nevis, St Lucia, Lõuna Aafrika Vabariik, Itaalia, India, Ungari, Kreeka, Horvaatia, Argentiina	Ukraina, Nigeeria	Iraak
GDEF			Tai, Liibüa, Eritrea, Hiina, Bahrein
GDFE		Singapur	Aserbaidžaan, Valgevene, Brunei, Etiopia, Laos, Vietnam

4.4. Kombinatsioon ABC ja valitud riikide võrdlus

Nagu riikide graafikutel (vt. Joonis 3.1) ilmneb, on komponentide järjestus aastatel 2006-2018 olnud kõigi riikide puhul sarnase iseloomuga – keskmisest kõrgeimal tasemel on komponent A, selgelt madalaimal tasemel komponent C ja keskel B. Kuna kokku oli antud kombinatsioonil (enamus aega ehk üle 50% ajast) 55 kõrge komponentide kõikumisega riiki, on sealt välja valitud kuus - kaks vaba, kaks pool-vaba ja kaks mitte-vaba riiki. Et visuaalselt rõhutada komponentide tasemete sarnasusi, on välja toodud ka perioodi 2006-2018 tulemusi hõlmav trendijoon.

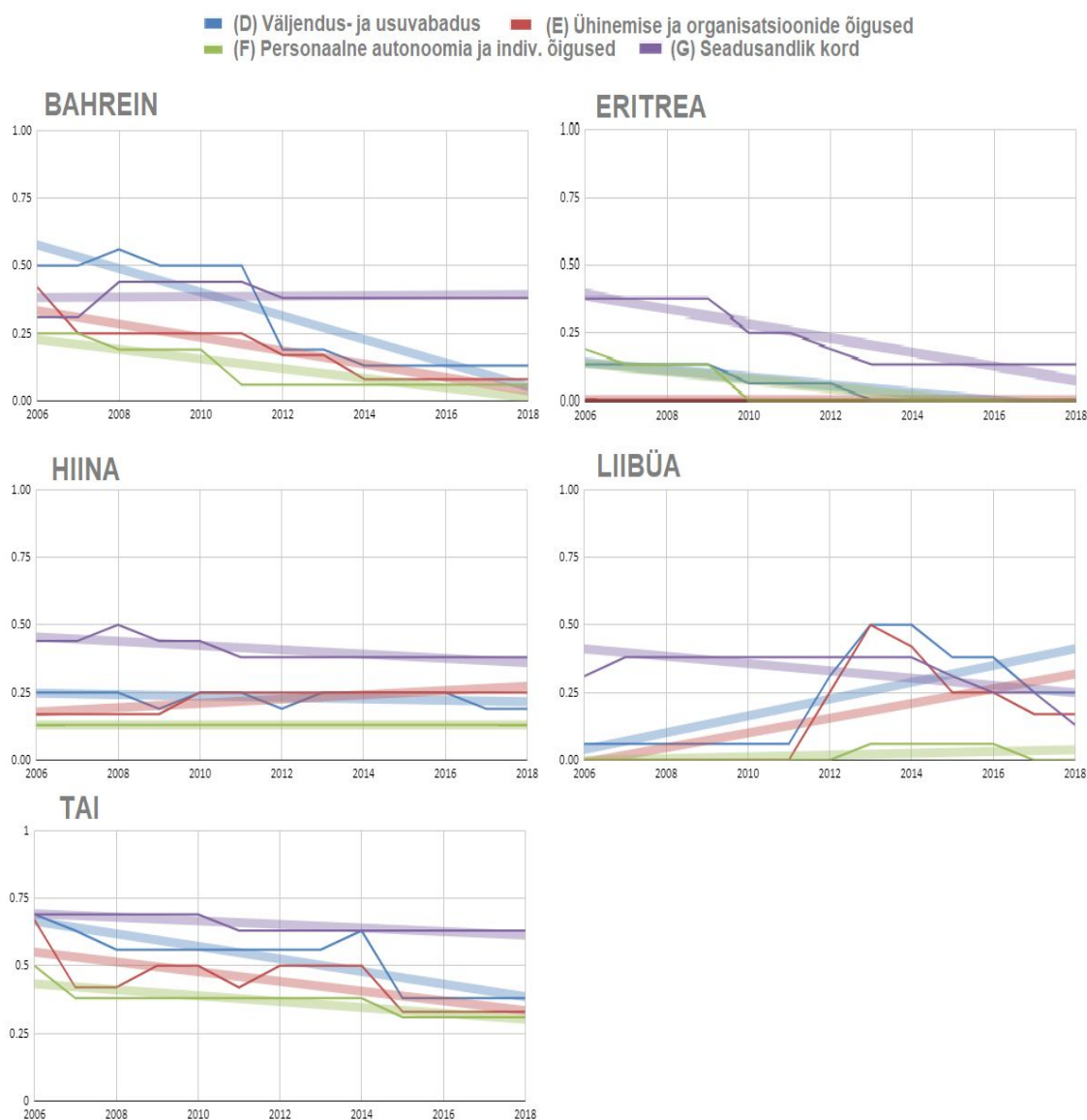
Joonis 3.1. Kombinatsiooni ABC valitud riikide graafikud (peenike joon näitab tulemust aastate lõikes ja paks joon tähistab trendijooni).

4.5. Kombinatsioon GDEF ja riikide võrdlus

Järgnevalt on välja toodud kõik kombinatsiooni GDEF kandnud kõrge komponentide kõikumisega riigid. Nagu riikide graafikutelt (vt. Joonis 3.2) ilmneb, on komponentide järjestus aastatel 2006-2018 olnud kõigi sarnase iseloomuga – keskmisest kõrgeimal tasemel on komponent G, selgelt madalaimal tasemel komponent D ja keskel võistlevad omavahel D ja E. Et visuaalselt rõhutada komponentide tasemete sarnasusi, on välja toodud ka perioodi 2006-2018 tulemusi hõlmav trendijoon.

Joonis 3.2. Kombinatsiooni GDEF riikide graafikud (peenike joon näitab tulemust aastate lõikes ja paksem joon tähistab trendijoont).

Järeldused ja kokkuvõte

Käesolev uurimistöö käsitles demokraatia mõõtmist ehk seda, kuidas kvantifitseerida ja numbritega võrrelda riikide demokraatia tasemeid. Lähtudes teemat varasemalt käsitlenud kesketest autoritest, jõuti järeldusele, et olulised on siinkohal faktorid nagu demokraatia selge kontseptualiseerimine, indikaatorite valik, ühemõtteline mõõtmisprotsess, indikaatorite agregeerimise loogika ja andmete ning metodoloogia avalikustamine. Ühtlasi leiti, et eksisteerib vajadus õppida paremini tundma demokraatia komponentide omavahelisi suhteid.

Käesoleva uurimistöö empiirilises osas mõõdeti demokraatia komponentide järjestuse kombinatsioone 193 riigi puhul aastatel 2006-2018 ning seda Freedom House-i indeksi *Freedom in the World (FITW)* alam-indeksite *Kodanikuõigused* ja *Poliitilised õigused* näitel. Kvantitatiivsete meetoditega teostatud analüüsist võib välja tuua kolm olulisemat tulemust: (1) enamikele riikidele on ajalooliselt olnud omane üks kindel komponentide kombinatsioon, (2) paljudest võimalikest kombinatsioonidest saab riikide puhul kasutust vaid väike osa ning (3) riikide demokraatia staatuse ja ajalooliselt kantud kombinatsioonide vahel on seos – vabadel riikidel on ajalooliselt domineerinud ühed, pool-vabadel teised ja mitte-vabadel kolmandad kombinatsioonid.

Eelnevalt kirjeldatud empiirilised tulemused aitavad omakorda teha tähelepanuväärseid järeldusi. Esmalt demokraatia suhteline olemus - kuna paljudest kombinatsioonidest saavad arvestataval määral kasutust vähesed, siis riikide üleselt võrrelduna on demokraatia olulisel määral universaalse iseloomuga. Seega, demokraatia struktuuri ettekujutamisel, ja seda eriti laia-definitsiooniliste kontseptualiseeringute puhul (nagu ka käesolevas töös käsitletud FITW), ei pea riikide puhul tingimata eeldama kaootilist pilti, sest riigid oma oma demokraatia protsesside dünaamikas sarnased. Näiteks on alam-indeksi *Poliitiliste õiguste* puhul on riigil üldjuhtudel kõrge *Elektoraalse protsess* tase, sellest madalam *Poliitiline pluralism ja osavõtlikkus* ning kõige nõrgemal tasemel *Valitsuse toimimine*. Samuti võib empiirilistest tulemustest järeldada, et riikides ajalooliselt toimunud (ja ka edaspidi toimuvaid) demokraatia protsesse peab käsitlema terviklikult - üldjuhul areneb demokraatia (emmas-kummas suunas) kõiki demokraatia

komponente proportsionaalsel tasemel hõlmavalt, st. juhtumid, kus üks komponent areneb teistega suhteliselt võrreldes erineva trajektooriga, on pigem harvad. Sellest omakorda võib järeldada, et demokraatia komponentide ja protsesside uurimisel, ühtlasi demokraatia arendamisel, peaks korraga tähelepanu pöörama kõikide komponentide arengule tervikuna, kuna empiirika näitab, et ainult ühe komponendi tõus võrreldes teistega ei ole kuigi tõenäoline. Kuna empiirilised tulemused viitasid ka komponentide kombinatsioonide ja demokraatia staatuste vahelisele seosele, leiab siinkohal kinnitust ka autorite (Coppedge et.al 2011, 259) õhku visatud mõtte, mis puudutab demokraatia komponentide dünaamika täiendavat uurimist ja saadud tulemuste kasutusvõimalusi suurte uurimisküsimuste lahendamisel. Näiteks on käesolevas töös saadud tulemustega võimalik teoretiseerida, et komponendi B suhteline tõus komponendi A suhtes võiks tõenäolisemalt tuua esile riigi staatuse languse *vabalt pool-vabale* ehk teisisõnu, *Elektoraalne protsess* võib demokratiseerumise puhul olla olulisem tegur kui seda on *Poliitiline pluralism ja osavõtlikkus* (seda seetõttu, et *vabadel* riikidel oli levinuim kombinatsioon ABC ja *mitte-vabadel* BAC). Samuti võib väita, et komponendi G (*Seadusandlik kord*) suhteline nõrgenemine teiste komponentide suhtes või siis komponendi D (*Väljendus ja usuvabadus*) suhteline tugevnemine võib kaasa aidata riigi demokratiseerumisele (kuna *vabadel* riikidel domineerib kombinatsioonides esimesena D ja *mitte-vabadel* G). Teisisõnu, demokraatia positiivse arengu taotlemisel on komponente, mida teravamalt tähele panna ning ühes sellega on võimalik suunata ka demokraatia arengu fookust õiges suunas.

Lõpetuseks ka mõned mõtted uurimisvõimaluste üle samal teemal ja laiemas plaanis. Üks potentsiaalne võimalus on uurida komponentide kombinatsioonide jaotumist sarnase meetodi alusel ka teistes demokraatia andmebaasides. Võrreldes saadud tulemusi andmebaaside üleselt, võimaldaks see teha juba oluliselt tugevamaid järeldusi nii demokraatia mõõtmise, indeksite kui ka demokraatia olemuse enda kohta. Demokraatia komponendid ja nende omavaheline dünaamika väärivad uurimist ka tulevikus, kuna saadud vastused võivad aidata meil mõista reaalses maailmas toimuvat.

Kasutatud kirjandus

Armstrong, David A. 2011. "Stability and change in the Freedom House political rights and civil liberties measures" *Journal of Peace Research* 48(5): 653-662.

Bernhagen, Patrick. 2009. "Measuring democracy and democratization" *Democratization* Toimetanud Christian Haerpfer, Patrick Bernhagen, Ronald F Inglehart & Christian Welzel. Oxford:Oxford University Press, 24-39.

Boese, Vanessa A. 2019. "How (not) to measure democracy" *International Area Studies Review* 22(2): 95-127.

Bush, Sarah S. 2017. "The Politics of Rating Freedom: Ideological Affinity, Private Authority, and the Freedom in the World Ratings" *Perspectives on Politics* 15(3): 711-731.

Coppedge, Michael. 2002. "Democracy and Dimensions: Comments on Munck and Verkuilen" *Comparative Political Studies* 35(1): 35-39.

Coppedge, Michael, **Gerring** John, **Altman** David & **Bernhard** Michael. 2011. "Conceptualizing and Measuring Democracy: A New Approach" *Perspectives in Politics* 9(2): 247-267.

Denk, Thomas. 2012. "How to measure polyarchy with Freedom House: a proposal for revision" *Quality and Quantity* 47(6): 3457-3471.

Freedom House. 2018. "Freedom In the World 2018" <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2018> (Külastatud 20.12.2019)

Freedom House. 2019. "Freedom in the World 2019 Methodology" <https://freedomhouse.org/report/methodology-freedom-world-2019> (Külastatud 20.12.2019)

Freedom House. 2020. "About Freedom House" <https://freedomhouse.org/about-us>
(Külastatud 20.12.2019)

Giannone, Diego. 2010. "Political and Ideological Aspects in the Measurement of Democracy: The Freedom House Case" *Democratization* 17(1): 68-97.

Munck, Geraldo L. & Verkuilen Jay. 2002. "Conceptualizing and Measuring Democracy: evaluating alternative indices" *Comparative Political Studies* 35(1): 5-34.

Mölder, Martin & Pettai Vello A. 2012. "Vabadus ja demokraatia" *Eesti Inimarengu Aruanne* 2012/2013 https://www.kogu.ee/wp-content/uploads/2014/05/EIA_lowres.pdf
(Külastatud 20.12.2019)

Steiner, Nils D. 2014. "Comparing Freedom House Democracy Scores to Alternative Indices and Testing for Political Bias: Are US Allies Rated as More Democratic by Freedom House?" *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice* 18(4): 329-349.

V-Dem. "V-Dem: Global Standards, Local Knowledge" *Varieties of Democracy* <https://www.v-dem.net/en> (Külastatud 20.12.2019)

PATTERNS IN THE SEQUENCE OF DEMOCRACY COMPONENTS: STATISTICAL ANALYSIS ON THE FREEDOM HOUSE INDEX EXAMPLE

Siim Klais

Summary

Many widely quoted authors consider a clear definition of democracy, the choice of components corresponding to the latter, the unambiguous methods of collecting data, logical aggregation of results, methodological transparency and disclosure of data to be important in measuring democracy. It also refers to the need to explore the dynamics between the components of democracy.

This work examines the combinations of the ranking of the components of democracy in 193 countries between 2006 and 2018, using the Freedom House index Freedom in the World (FITW) as an example. The research objects are the FITW index, the measurement of democracy as well as democracy as a phenomenon in general. Three main results can be identified from the analysis carried out by quantitative methods: (1) most countries have historically had one specific combination of components, (2) of the many possible combinations, only a small part is used by countries, and (3) there is a link between the status of national democracy and the historically recorded combinations – free countries have historically been dominated by some, semi-free by others and non-free by third combinations.

Previously described empirical results, in turn, help to draw several remarkable conclusions. Firstly, when compared across countries, the relative nature of democracy is substantially universal, i.e. countries are mostly similar in the dynamics of their democratic processes. Secondly, the democratic processes that have historically taken place in countries and continue to take place in the future should be treated in a holistic manner, as democratic processes generally take place simultaneously and proportionally, covering all components. Thirdly, the relatively different nature of democracy in countries with different status of democracy can also be confirmed and some components can also be pointed out, where a change in one direction or another would be more likely to bring about a change in the country's democratic status.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Siim Klais (isikukood: 38608035714) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Mustriid demokraatia komponentide järjestuses: statistiline analüüs Freedom House'i indeksi näitel“, mille juhendaja on Vello Pettai,

1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 18. mai 2020

Siim Klais